

5.000 irakurle tinkorekin mundua mugituko genuke”

BERNARDO ATXAGA, IDAZLEA

Etxeak eta hilobiak izango da Bernardo Atxagak argitaratuko duen azken nobela. Horrela iragarri zuen aurkezpenean eta, behin bere ibilbideko fase berri batean sartuta, azken liburuaz gain bere ibilbideari buruz eta aurrerantzean dauzkan asmoez ere aritu gara elkarrizketa honetan.

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA **DANI BLANCO**

Irribarre ironikoa ahoan duela, momentu batean esan du berari gertatu zaiola “halako koadjutore aurpegi bat”, baina ez konfunditzeko, musikazale handia izandakoa dela. Rocka, popa: soinu horiek iritsi ziren eta gazte batzuk olatu gainera igo. Ez konfunditu, denak ere ez. Bernardo Atxagak dio detektatuko lukeela, segituan, zein ibili zen bera bezalatsu txima luzeen eta gitarra elektrikoaren aurreneko astinaldi haietan. Eta zein ez. “Zeren orain jende askok bere historia atzeraka begiratzen du eta... Esate baterako, esaten duena: ‘Niri gehien gustatzen zitzaizkidanak Rolling ziren’. Gezurra. Rolling geroago etorri zen, zu zara faltsario bat”. Ordubete baino gehiago darama gure galderei erantzuten eta mahaiaren gainean flotatzen ari dira objektuak, erreferentziak, denetariko kontuak: orain Shakespeareren sonetoak, gero Saul Steinberg artistak Aldo Buzzi idazlearekin trukatu zituen gutunak, baita LSDa edo telebistako *reality*-ak ere... Tonika bat eskatzera doala esanez altza baino pixka bat lehenago, bere belau-

naldia markatu zuen musikaz ari zen. Beste bide askotatik ere ibiliko gara *Etxeak eta hilobiak* nobelari buruz izango dugun ia bi orduko hizketa-saioan. Ez dabil jende askorik ostiral arratsalde honetan Gasteizko Lakua hoteleko kafe-tegian, non Atxagak errezibitu gaituen ARGIAren azken zenbakia eskuan duela. Patxadaz jardun dugu elkarrizketaren lehen erdian eta orain, edalontzi batekin itzuli denean, neke handirik gabe ekin dio berriz ere liburuaren estiloaz egin diogun galdera erantzuteari: “Nire ahalegin handiena, edo nagusia behintzat, da kontzeptuari jarraitzea, mugimenduaren kontzeptuari”.

Ez da solasaldian gai hau aipatzen duen lehen aldia. Liburuaren gakoetako bat da. Izan ere, Bernardo Atxagaren azken obran badago sakoneko korrante bat, etengabeko aldaketa bat, guztia ezarri-ezarian transformatzen duena, atzera bueltarik gabe; baina hain modu gradualean, ezen irakurlea amaierara iristean konturatzen baita nolakoa zen Ugarteko herriarren bizimodua, demagun, 15.

orrialdean; eta nolakoa den 400.enean; eta nola bi mundu horietako portaerak, kezkek, gorputzek, ohiturek, imajinarioek eduki dezaketen distantzia bat milaka urtekoa. Badira aspaldi existitu ahal izango ziren pertsonaiak, guztiz garaikideak direnekin orpoz orpo. Eliseo adibidez. Pertsonaia horren xehetasunetan sartu gara: “Artzaina dela jartzen dut. Ofizio batzuk bazeuden Hesiodoren garaian ere, esate baterako artzainak. Eta ez da gauza bera beste ofizio bat, mekanikari bat adibidez”, azaldu du. Pertsonaia hori taxutzeko beste osagai ezinbestekoa, haren jokatzeko modua. “Aro klasikoan pertsona baten ezaugarri baliotsuena zen koldarra ez izatea. Eliseo da, alde horretatik, heroi bat. Badakizu txoke bat baldin badauka, bere bizitza arriskuan jarriko duela inolako zalantzarik gabe. Horrelako pertsona batzuk ezagutu ditut eta beti miretsi izan ditut, zeren nik batzuetan ez daukat ikararik, baina beste batzuetan bai. Eta nik ezagutu dut jendea ikararik gabea. Klasikoak iruditu izan zaizkit beti”.

Euskaldunak eta bizikletak

“Orain libratu naizelarik beste lanez, igual egingo dut: euskaldun guztiak bihurtuko ditut bizikleta. Eta denak freno a emanda. Beti irudipen hori, euskaldunak ikusten ditudanean beren bizitzan, edozein arlotan. Beti doazela, aldapan behera ere, bizikletari freno a emanda. Errepresioaren usain hori oraindik, frenoak gurpilearekin egiten duen erre usain hori”.

Telebistak dena aldatu du

“Beti pentsatu izan dut telebista izan dela erabakigarria, aldatu du gure gizartea, aldatu du etxeko altzarien disposizioa. Egongela Euskal Herrian telebistarekin etorri zen, ez zegoen etxeetan, zegoen jantoki bat erabiltzen zena festetan eta bataio bazkarietan-eta. Eta telebistak izan du sekulako eragina harreman afektiboetan, sexualetan, denetan. Telebista eta gero, han agertzen diren pertsonaiak eta aldameneko gelan daudenak parekoak dira jende gehienarentzat”.

Mikro munduak

“Asko gustatzen zaizkit hesituta dauden esparruak, mikro munduak mundu zabalago batean. Nire esperientziaren arabera, bai soldadutzan, bai kartzelan, bai ospitaleetan, bizitzak, jendearen espirituak, hartzen duela-ko erliebe bat bezala. Eguneroko bizitza, kalera atera, jendea ikusi... oso erliebe gutxi dauka. Dena dago ohi-turaren atmosferan. Kuartel batean berriz, iritsi eta hilabetera badakizu nor den ustela, nor den traidorea, nor den gaiztoa, nor den zintzoa, nor den eroa... Zergatik? Nabarmendu egiten delako horrelako egoeretan”.

Hesiodotik Homerora pasa da liburua irekitzen duen kapituluaren agertzen den basurdeaz galdetu diogunean eta, bide batez, konparatu dugunean *Obabakoak*-en agertzen zen basurde zuriarekin. “Alfabetoan 27 letra dauden bezala zuk badauzkazu 200 objektu, animalia, espresio... halako saski bat bezala. Eta zu saski horretatik hartuz zoaz. Elementu horietako bat da basurdea. Eta basurdea aukeratzeko dauzkatzak gutxienez bi arrazoi: bata da, gu umetan bizi ginen herri haietan, Asteasu eta Albiztur, basurdea zela beste toki batzuetan otsoa izan zena. Bel-durra, arriskua. Baina idazlea zaren aldetik, badakizu horrekin bakarrik ezin duzula ezer egin. Orduan, gogoratzen zara Ulises Itakara nola itzuli zen, sekretuan, Penelopek ez zezan eza-gutu. Honen neskamea, eta Ulisesen amandrea izandakoa, oinak garbitzen hasten zaionean orbaina ikusten dio. Eta gogoratzen du Ulisesek basurde baten hozka izan zuela. Orduan kon-turatzzen da Ulises dela”. Beraz, hitz hori erabili duenean, “basurde”, duela 3.000 urtetik daukan karga sinbolikoaz jabetuta egin duela dio Atxagak. “Badakit jende batek esango duela: ‘Beti basurdea’. Baina letrekin bezala gertatzen da saskiko elementu bakoitzarekin: esanahi bat hartuko du edo beste bat, inguruan daukanaren arabera. Obabakoak-en badago basurde bat, bai, baina inguratua dago mitologi-az: zuria da, ume bihurtu daiteke... Hori da mundu bat. Kasu honetan ez da hori. Da basurde-basurde bat, kanalera erortzen dena. Erabiltzen duzu elementu bera, baina ez da gauza bera, testuaren esanahia desberdina da”.

NOBELAGINTZARI AGUR

Esan dugu ordea, etengabeko aldake-ta da liburuaren ezaugarri nagusie-tako bat: Eliseo prometeikoak eta li-teratura klasikoan ere agertzen zen basurdeak mundu bera partekatzen dute hemen eta orain bizi den jendea-rekin, eta batzuk atzean geratu ahala protagonismoa hartzen dute bestee-k. Adibidez Martin, zeinaren urratsak ja-rrai ditzakegun umetatik; zeina, gazte garaian, militante maoista dela jakiten dugun; zeina, liburuaren akaberan, guraso kezkatua bihurtu den. Atxaga-ren belaunaldiaren argazki bat? Baietz dio, posible dela. Eta maoistak sartu dituela, “ez ni maoista naizelako, bai-zik eta injustua iruditzen zaidalako

bat-batean zenbat jende ahaztu den hemen. Jende askok borroka handiak egin zituen, arrisku handiak hartu zi-tuen, eta inor ez da gogoratzen. Bihur-tu da ETA izan balitz bezala hemengo organizazio bakarra. Eta izan dira pila bat, jende oso desberdina”.

Bere jenerazioaz ari dela, liburutik harago dauden kontuez ere hasi da, ezinbestean: “Gure eboluzioa ez da batere originala, belaunaldi askok pa-sako dute. Esaten da: udaberria, uda-ra, udazkena... eta gero esaten da de-serrira bidaltzen zaituztela. Ni hortxe nago. Bizitzatik bota egiten zaituzte, hala da”. Hari horri tiraka, *Etxeak eta hilobiak* aurkeztean Atxagak egin zuen iragarpenaz galdetu diogu: ez du no-bela gehiago idatziko, hau da azkena. “Esaten da haritzaren azpian ez dela ezer sortzen. Nobelaren azpian ere ez da ezer sortzen, erre egiten du azpian dagoen guztia. Eman dezagun, liburu hau: aurreneko urtea pasa dut desbi-deak hartzen, atzera-aurrera, denbo-ra, orduak... Eta gero itzultzen. Irudi-tzen zait ez dagokidala jada. Sukaldea jaso behar dut. Seguru asko Durangon argitaratuko dut liburu bat, izena due-na *Zeruko kronikak*. Eta hori dira irra-tian egin nituen testuak. Hori da suka-ldea jasotzea: hau egin nuen eta, nire ustez, ez dago gaizki. Jada serio hartu beharra daukat bizitza. Ikusi nahi dut nire bizitza laser izpi batek argituta bezala. Horrek ez du esan nahi idatzi-ko dudana dramatikoak izango denik, gauza batzuk izango dira komikoak, baina askotan esan diot emazteari: ‘Zer dago esan ez den horren atzean?’. Zeren gauza asko ez ditut esan... Eza-gutu dudana jendea... Eta bat-batean esaten dut, ‘ez dut ezer idatzi hari bu-ruz eta hil zen. Zergatik ez dut idatzi? Halako inportantea izan zen nire bizi-tzan’. Eta hori ezin da egin nobela egi-ten duzun bitartean”.

AZOKAN ERABILTZEN DIREN HITZEKIN

Idazle gisa fase berri batean sartuko den une hau momentu aproposa da galdetzeko ea nolako idazkera bila-tzen duen. Gero eta gehiagotan ikusten dituen gehiegikerien aurrean beste zerbait bilatzen duela dio: “Araue-ta-ko bat niretzat da, fikzioan behintzat, Michel de Montaignek esaten zuen be-zala, azokan erabiltzen diren hitze-kin idaztea. Blaga literarioa *horrela* dago”, esan du eskuekin ugaritasun

keinua eginez. “Literatura dago... bada-kizu nola gelditzen diren sukaldeetako labeak hiru urte erabili eta garbitu gabe? Gantza hori? Literatura dago gantzaz be-tea, gantza erretorikoa, gantza aristokra-tizantea eta nire ustez, asko dator idazle funtzionario batzuen bidetik, ez direnak niretzat autentikoak”.

Horren ifrentzua bilatzen du, sobera-kinik gabeko estilo bat, gardenena, “krista-linoa” bere hitzekin esateko, *Etxeak eta hilobiak* ia osoan nagusitzen den hiruga-rreren pertsona xehe batean konkretatzen dena. Horrek irakurleari leku asko ema-ten diola azaldu du. “Ez naiz agertzen, ahal dudan guztietan behintzat. Desa-gertu egiten naiz, zero graduan nago, ez dut egiten beste idazkera enfatiko horie-tan bezala. Hitz egiteko modu enfatiko horiek... Kutsatu egiten dira. Eskuina ho-rretaz mozkortuta dago, ‘*es indigno*’ eta horrelakoak esaten beti. Garai batean izan ziren espresionistak ere: lepotik heldu irakurleari eta esan ‘hik badakik hau, la ostia duk’ eta abar... Baina nik pentsatzen dut irakurlea lasai dagoela, pertsona inteligentea dela eta eduki de-zakeela lotura emozionala liburuarekin”.

Testutik egile gisa desagertzeko era-baki hori ez da Atxagaren obran kons-tantea izan ordea. Aitortu du lehenbiziko liburuetan, *Etiopia*-n batez ere, bestela-koa zela bere apustua. Eta badirudi idaz-leak aspaldi samarretik ez duela bere burua ikusten hasierako poema haietan. Ñabardura batzuk ordea: Ruper Ordori-kak kantatzen dituen garai hartako tes-tu batzuk salbatuko lituzkeela dio, *Fas fatum* adibidez, baita abesti bihurtu ez diren “beste bi edo hiru poema” ere. *Ha-rea lurrik anonimoena* aldiz, ez. “Ez dut sinatu nahi, erretorika literarioa da”.

Duela zortzi urte *Henry Bengoa Inven-tarium* berriz taularatu zutenean izanda-ko sentsazioak ere gogoratu ditu: “Gure espresioan, gure idazteko, hitz egiteko, jokatzeko moduan, iritziaik emateko or-duan, beti egon behar da *ethos* bat, oreka bat, proportzio bat. Eta zu, Donostiako Antiguon poteatzen ari zaren bitartean, ezin zara jarri Brasilgo azken herrixkan bizi den jendearen tokian eta hitz egin haiek bezala. Zuk ez daukazu eskubi-derik. Zu zara gezurtero bat, faltsu bat. Eta nik *Henry Bengoa Inventarium*-en emanaldi hartan, nire burua pixka bat

“

Nobelaren azpian ere ez da ezer sortzen, erre egiten du azpian dagoen guztia”

“Jende askok borroka handiak egin zituen, arrisku handiak hartu zituen, eta inor ez da gogoratzen. Bihurtu da ETA izan balitz bezala hemengo organizazio bakarra”

erretoriko ikusi nuen, kasu hartan abangoardia erretoriko batean. Benetan, izan zen... min ematen zidaten gihar guztiek pasa nuen tentsioarekin. Oso gogorra da, maite ez duzun zerbait... eta hori ere zurea da”.

LITERATURA TXIKIA?

Barre egin du urtetan “euskal literaturaren enbaxadore” izateak zamarik ekarri ote dion galdetu diogunean. “Enbaxadore...”, errepikatu du bekainak altxaz, mamiari sartu aurretik. “Atzerrian ibiltzea niretzat eskola izan da, alde askotatik, asko ikasi dut. Bat-batean pentsatu izan dut, eta ez dut esaten harrokeriaz: ‘Ez dakit nolako idazlea naizen, baina benetako idazlea naiz Britainia Handian edo AEBetan’. Ez noa GKE baten bidez, unibertsitateko ez-dakit-zer irakasleren bidez. Liburua ateratzen du Pantheonek, ateratzen du Harvillek eta joaten naiz Edinburgoko jaialdira idazle bezala. Baina gaur egun, batere ez dit inporta: nik 67 urte ditut, deserrira joan behar dut. Horrek ematen dit askatasuna esateko, euskal literaturak eduki dituela orrialde osoko iruzkinak *Washington Post*-en, *The New York Times*-en, *Le Monde*-n, *Libération*-en eta abar”.

Ibilbide hori egin ondoren, tristuratik haserrera dagoen lekuren batean koka-

“

Eskuina mozkortuta dago hitz egiteko modu enfatikoez”

“Euskal Herriari buruz ‘txiki’ esaten duena, hori gorrotagarria da”

tuko genduke zenbait euskal idazleren diskurtsoak eragiten dion sentimendua. Ez du ulertzen zergatik “beren burua marjinatez duten” kanpora joan eta hitzaldi bat ematea egokitzen zaienean. “Euskal Herriari buruz ‘txiki’ esaten duena, hori gorrotagarria da. Nola txiki? Konparatzen dute euskal literatura eta aldamenen jartzen dute 200 pertsonak hitz egiten duten ertzeko hizkuntza bat. Marokon egona naiz Tangerreko liburu azokan, baita Greziako liburu azoka askotan ere; egon naiz AEBetan:

zuk konparatzen dituzu euskal literaturaren datuak, zenbat irakurle, zenbat diru ematen duen, zenbat lanpostu... konparatzen duzu Marokorekin eta esaten duzu, ‘mesedez!’. Tangerreko liburu azoka zen tristura bat, azkenean erosten genituen liburuak arabieraz esateko ‘baten batek erosi dik’. Ez duzu imajinatzen. Haiek ikusiko balute zer gertatzen den Durangon, esango lukete: ‘Baina jende hau zergatik ari da beti negarrez’. Ez dago deretxorik”.

Dagoeneko ilundu du eta oraindik argazki-saioa egiteko daukagu, elkarrizketa bukatzen hasteko unea da. Baina euskal literaturaren tamainaren kontuaz ari garela, Atxagari Franz Kafkaren egunerokoetan irakurritako zerbait etorri zaio akordura. Alemanez idazten zuen Pragako idazleak, eta aipatzen zuen zortea zutela yiddishez idazten zutenek, haien lanek erresonantzia askoz handiagoa zeukatelako. “Benetan balore politiko bat zeukatelako”, dio Atxagak. Euskal literaturarekin gauza bera gertatzen dela uste du, gizarteak onartu ez ezik babestu ere egin dituela euskarazko liburuak. “Euskararen balio politikoa oso posizio fuertea da, non eta eusten diogun. Nahikoa litzateke 5.000 irakurle tinko. 5.000 irakurlearen bermearekin, horrekin mugituko genduke mundua”. ●

